

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

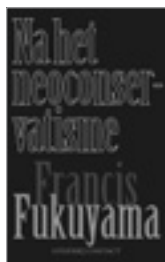
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Francis Fukuyama

Na het neoconservatisme. Waar rechts verkeerd afsloeg

Contact, Amsterdam | 2006 | 256 pp. | €24,50 | ISBN 9025428053

Fukuyama roept het neoconservatisme tot de orde

door *Fennand R. van Dijk*

Politicoloog & Master student filosofie aan de v u in Amsterdam

De inval in Irak is tot op heden niet verlopen zoals de VS en zijn bondgenoten hadden gehoopt. De overwinning is relatief snel behaald en dictator Saddam is inmiddels 'berecht'. Tegelijkertijd lijkt het Amerikaanse leger verstrikt te raken in een guerrillaoorlog en trekt Tony Blair een deel van zijn troepen terug uit Irak. Niet alleen uit Europa, maar zelfs uit Bush' eigen Republikeinse Partij klinkt toenemende kritiek over het succes van de missie. Niet echt reden tot optimisme over de toekomst van de Irakezen en de Amerikaanse troepen in Irak. Dit brengt Francis Fukuyama, hoogleraar internationale politieke economie aan de Johns Hopkins Universiteit in Amerika en neoconservatief denker, tot de vraag: is de huidige situatie in Irak te wijten aan de praktische uitvoering van het neoconservatisme of aan de theorie zelf? Zijn antwoord is te vinden in

zijn nieuwste boek *Na het Neoconservatisme. Waar rechts verkeerd afsloeg*.

* * *

De aanslag op de Twin Towers op 11 september 2001 bracht het neoconservatisme in snel tempo aan de knoppen van Amerika's buitenlands beleid. Dit neoconservatisme kwam echter niet uit de lucht vallen. Historici en politicologen als Irving Kristol, Robert Kagan, Albert Wohlstetter en Charles Krauthammer hadden zich sinds de jaren negentig gepresenteerd als de nieuwe conservatieve intellectuelen. Zij publiceerden en debatteerden veel over de relatie tussen neoconservatisme en internationale betrekkingen. Niet alleen bleken leden van Bush' regeringsploeg sterk door hun ideeën beïnvloed te zijn, ook in het beleid van de voorafgaande regering-Clinton zijn duidelijke invloeden van deze *neocons* te traceren.

In *Na het neoconservatisme* legt Fukuyama uit waarvoor het neoconservatisme staat en waar 'rechts verkeerd afsloeg'. Met deze ondertitel doelt Fukuyama op het besluit van Amerika om in 2003 Irak binnen te vallen. Daarmee ging de operatie *Iraqi Freedom* van start en was de Tweede Golfoorlog

een feit. Deze oorlog kwam niet uit de lucht vallen, maar werd al jaren vóór de dramatische gebeurtenissen van 11 september bepleit door diverse neoconservatieve auteurs.

Wat is er mis gegaan? In het antwoord op deze vraag blijft Fukuyama niet hangen bij kritische kanttekeningen op bepaalde punten van Bush' buitenlands beleid. Hij gaat verder, en bekritiseert de principes en vooronderstellingen van het buitenlands beleid van de regering-Bush. Dit maakt Fukuyama's nieuwste boek tot een interessante en uitzonderlijke analyse: een neoconservatieve denker die zijn eigen politiek-filosofische stroming bekritiseert. Het gaat hem om de ontwikkeling van de ideeën achter het beleid.

Fukuyama kent de conservatieve beweging als geen ander. Hij was de auteur van het opzienbarende artikel *The End of History* in *Foreign Affairs* en het ook in neoconservatieve kringen invloedrijke boek *The End of History and the Last Man*. Hij zette eveneens zijn handtekening onder een open brief van de neoconservatieve denktank *The New American Century*, die president Clinton opriep om een hardere lijn tegen Bagdad te volgen, nadat Saddam Hoessein de wapeninspecteurs van de VN had tegengewerkt. Fukuyama spreekt in dit boek over de neoconservatieven in de derde persoon. Toen men hem een jaar voor de inval in Irak vroeg mee te werken aan een onderzoek naar de langetermijnstrategie van de VS om zich te verdedigen tegen internationaal terrorisme, trok hij de conclusie dat de oorlog nergens op sloeg. Zijn nieuwste boek is een kritisch onderzoek naar de neoconservatieve ideeën achter de inval in Irak. De zoektocht naar de uitgangspunten van het neoconservatisme brengt Fukuyama in het tweede hoofdstuk van zijn boek tot een uitgebreid onderzoek naar de historische wortels van deze politieke ideologie.¹

De historische oorsprong van het neoconservatisme kent volgens Fukuyama twee bronnen. De eerste bron ligt bij een bijzondere groep voornamelijk joodse intellectuelen die eind jaren dertig en begin jaren veertig studeerden aan het City College in New York.² Al deze figuren waren Europese immigranten afkomstig uit arbeidersmilieus. Deze linkse intellectuelen beriepen zich op Trotski in hun felle afwijzing van de Sovjet-Unie van Stalin. Trotski was zelf een communist, maar hij had een diep besef van het cynisme en de wreedheid van het stalinistische regime.

Naast dit 'anticommunisme van gedisillusionieerd links' wijst Fukuyama op een tweede oorsprong van het conservatisme. Hij begint gelijk puin te ruimen: 'Er is geen onderwerp waarover meer onzin is geschreven dan over Leo Strauss en de oorlog in Irak.'³ Strauss was een Duits-joodse politieke filosoof die tot aan zijn dood in 1973 aan de Universiteit van Chicago doceerde. Hij bracht geen leer voort zoals Marx en Lenin, laat staan een theorie over buitenlandse politiek; zijn leerlingen daarentegen wel. De prominentste onder hen was Albert Wohlstetter, docent van Paul Wolfowitz en andere figuren in en rond de regering-Bush. Er is één idee dat Strauss en de straussianen nadrukkelijk met neoconservatisme verbindt: de waarde van een regime, opgevat als een combinatie van wetten én zeden, en de rol van de politiek in de totstandkoming van dit staatsbestel. Regimes vertegenwoordigen dus manieren van leven. De conclusie dat voor sommige politieke problemen alleen regimeverandering een oplossing is, vindt Fukuyama legitiem. President Bush dacht dat dit automatisch ging; Amerika ruimt een dictator uit de weg en Irak kent een democratisch regime.

Om het concept van regimeverandering beter te begrijpen is er één historische ge-

beurtenis die van bijzonder belang is. Het jaar 1989 was een politiek wonderjaar. Ook voor de neoconservatieve intellectuelen. Links en rechts verbaasden zich over de snelle en grotendeels vreedzame val van het communisme. Hier sloegen volgens Fukuyama veel conservatieven rechtsaf. Zij interpreteerden de val van de Berlijnse Muur als rechtvaardiging voor het concept van regimeverandering in de internationale betrekkingen. Voor neoconservatieven als Kristol en Kagan was dit een bewijs dat regimeverandering geen utopie is, maar zich overal ter wereld kan herhalen. Fukuyama bekritiseert dit neoconservatieve optimisme: democratie verspreidt zich op de lange duur vanzelf. Neoconservatieven denken dat *The End of History and the Last man* een theorie over democratisering biedt, maar het is uiteindelijk een betoog over modernisering. Met andere woorden, de *neocons* hebben Fukuyama's boek verkeerd gelezen. Neoconservatieven doen er volgens Fukuyama verstandig aan zich de unieke omstandigheden van de val van het communisme te realiseren. Niet alleen het militaire geweld van de vs, maar ook politieke en economische factoren waren belangrijk voor de plotselinge val van de Sovjet-Unie.

Deze verhelderende historische beschrijving resulteert aan het eind van het tweede hoofdstuk in een omschrijving van het neoconservatisme. Ondanks de grote diversiteit in de debatten van de afgelopen 25 jaar tussen verschillende conservatieven, is het volgens Fukuyama mogelijk om vier basisprincipes te onderscheiden. Het neoconservatisme benadrukt dat de aard van een regime (democratie, aristocratie, dictatuur) bepalend is voor het buitenlandse beleid van het regime. In de buitenlandpolitiek van de vs moeten liberaal-democratische waarden, onder meer mensenrechten, leidend zijn. Vervolgens is de neoconservatieve bewe-

ging van mening dat de vs zijn macht kan en moet inzetten voor morele doeleinden. Daarnaast twijfelen neoconservatieven sterk aan de legitimiteit en effectiviteit van het internationale recht en bepaalde internationale instituties om veiligheidsconflicten op te lossen. Het internationale recht is te zwak om regels op te leggen en agressie in te tomen. Ten slotte koestert het neoconservatisme groot wantrouwen ten aanzien van ambitieuze projecten op het gebied van maatschappelijke hervorming. De resultaten, vaak ongewenste, van een forse verandering van de sociale orde, maakt neoconservatieven sceptisch over maatschappelijke hervormingen. In het derde en vierde hoofdstuk past Fukuyama deze neoconservatieve principes, die hij zelf niet verwerpt, toe op de doctrines van preventieve oorlog en humanitaire interventie.

Fukuyama pleit in de laatste twee hoofdstukken voor een andere Amerikaanse buitenlandse politiek. De oorlog in Irak heeft de beperkingen van de huidige internationale instituties, vooral van de vN, blootgelegd. De vN heeft gefaald, van welke kant je het ook bekijkt. Zij was niet bij machte om het besluit van de vs tot een inval in Irak te ratificeren. Evenmin kon de vN voorkomen dat Washington zelfstandig de oorlog begon. De typische Amerikaanse minachting van Fukuyama voor de vN is niet noodzakelijkerwijs dezelfde als minachting voor internationale legitimiteit. Sterker nog, Fukuyama ziet herbezinning op instituties voor de toekomst van de wereldorde als uiterst belangrijk: 'Nieuwe instituties oprichten die de voorwaarden voor die legitimiteit en de effectiviteit ervan tegen elkaar kunnen afwegen, is de belangrijkste taak die de komende generatie wacht'. Minder kritisch is Fukuyama over de NAVO. Hij stelt dat de NAVO na het einde van de Koude Oorlog wel eens een 'tweede leven' als veiligheidsorganisatie

